

Булах Ірина Євгенівна, д.пед.н., професор, завідувач кафедри медичної інформатики та комп'ютерних технологій навчання Національного медичного університету ім. О.О. Богомольця, директор Центру тестування при МОЗ України

Мруга Марина Рашидівна, к.пед.н., доцент кафедри медичної інформатики та комп'ютерних технологій навчання Національного медичного університету ім. О.О. Богомольця, заступник директора Центру тестування при МОЗ України

ЗАСТОСУВАННЯ МІЖНАРОДНИХ ДОКУМЕНТІВ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ПЕДАГОГІЧНОГО ОЦІНЮВАННЯ В УКРАЇНІ

Анотація

Стаття присвячена питанням забезпечення якості педагогічного оцінювання – міжнародним підходам та перспективам застосування міжнародних рекомендацій на сучасному етапі розвитку педагогічного оцінювання в Україні. В статті наведений огляд публічних міжнародних документів, спрямованих на забезпечення належної практики в оцінюванні.

Ключові слова: стандартизація, педагогічне оцінювання, тестування, якість оцінювання, політика оцінювання

Вступ

У світі педагогічне оцінювання як науково-практичний напрям існує понад 100 років. Західні освітяни давно і назавжди засвоїли тезу, підтверджену досвідом різних країн [5] та науковими дослідженнями [2], що *“оцінювання керує навчанням”*, і на власному досвіді переконалися, що модернізація навчальних планів та програм є неефективною, поки вона не підтримана відповідними змінами змісту, а інколи і форми оцінювання. Безумовно, цей 100-річний шлях не був легким; і одночасно з досягненнями розвиток оцінювання супроводжувався певними «хворобами розвитку» з вигляді надмірного «захоплення» деякими методами оцінювання, некоректними способами інтерпретації результатів, розквітом та спадом у використанні певних методів та підходів до оцінювання. Питання забезпечення якості педагогічних вимірювань гостро постало приблизно 50 років тому, коли масові тестові системи набули широкого розповсюдження та стали основою для прийняття важливих освітніх рішень, які могли вплинути на долю дитини або дорослої людини. Тоді ж були створені перші документи, спрямовані на забезпечення якості у тестуванні та оцінюванні: у 1954 році Американська психологічна асоціація розробила «Технічні рекомендації для психологічних тестів та діагностичних методик», а Американська асоціація педагогічних досліджень та Національна рада вимірювань в освіті спільно розробили «Технічні рекомендації для тестів досягнень». Ці два документи стали основою для найбільш давніх з існуючих на теперішній день «Стандартів педагогічного та психологічного тестування» [1].

В Україні стандартизоване оцінювання, зокрема тестування, знаходиться на початковому етапі розвитку. В країні існує дві системи національного оцінювання – система медичних ліцензійних іспитів (функціонує з 1999 року), в межах якої реалізується стандартизоване тестування всіх студентів та випускників галузі охорони здоров'я, та стандартизоване тестування школярів у вигляді зовнішнього незалежного оцінювання (функціонує як обов'язкова система з 2007-2008 року). Водночас країну захлеснув вал тестових заходів (системи у школах, коледжах, університетах) та тестової продукції (друкованої, комп'ютерної), значна частина якої не відповідає найнижчим стандартам якості. Здебільшого у країні відсутні знання та інформація, якими є ці стандарти.

Тому нашою метою є поширення інформації щодо сучасних методів та міжнародних документів, спрямованих на забезпечення якості функціонуючих систем оцінювання та тестування, що поступово спричинятиме позитивний вплив на процеси педагогічного оцінювання в Україні.

Міжнародні підходи

Західне суспільство розробило низку механізмів забезпечення якості в галузі педагогічного оцінювання, що спрямовані на тестові продукти, тестові процеси та організаторів і розробників тестування.

Зокрема до таких інструментів належать формалізовані стандарти якості та стандарти належної

практики, механізми громадського або державного контролю, наприклад, процедури регулювання, стандарти якості власне самої індустрії оцінювання, умови для фахової підготовки та навчання протягом життя в галузі педагогічного оцінювання, конкуренція між тестовими провайдерами тощо.

Зупинимось на стандартах якості в педагогічному оцінюванні. Під стандартами оцінювання у широкому смислі ми розуміємо будь-який документ, що містить стандарти, вимоги, рекомендації, кодекси та інші засоби, що сприяють належній практиці в оцінюванні. Під стандартизацією ми розуміємо встановлення критеріїв оцінювання якості тестів, систем оцінювання та способів використання тестів та тестових результатів. Під терміном тест в даній статті ми розуміємо будь-яку процедуру оцінювання.

Політика в галузі тестування та оцінювання

Роль стандартизації у забезпеченні якості та справедливості в оцінювання полягає у створенні основи для політики оцінювання і тестування, яка є офіційним чи неофіційним керівним документом для реалізації системи та використання оцінювання організаціями, освітянами та суспільством.

Рекомендації Міжнародної тестової комісії [4] (International Test Committee) з використання тестів стверджують: "Політика тестування розробляється для того, щоб:

- гарантувати досягнення мети особистісної та корпоративної;
- гарантувати уникнення потенційного використання не за призначенням;
- продемонструвати прибічність належній практиці;
- гарантувати використання тесту згідно його мети;
- гарантувати, що тест не використовується для несправедливої дискримінації;
- гарантувати оцінювання на основі повної та доцільної інформації;
- гарантувати використання тестів лише кваліфікованим персоналом.

Політика тестування повинна охоплювати відповіді на такі питання:

- належне використання тесту;
- охорона та безпека тестових матеріалів та результатів;
- вимоги до персоналу, який може адмініструвати тести, розраховувати тестові бали та інтерпретувати результати тестування;
- конфіденційність доступу до результатів тестування та розрахунку тестових балів;
- кваліфікаційні вимоги для користувачів тестів та їх тренінг;
- підготовка екзаменованих до тестування та зворотній зв'язок щодо повідомлення результатів;
- відповідальність перед екзаменованими перед, підчас та після тестування;
- відповідальність та підзвітність кожного окремого користувача.

Наявність політики, наприклад, політики на рівні організації, є одним з критеріїв для встановлення якості системи оцінювання."

Учасники процесу оцінювання

Оцінювання впливає на осіб, організації та суспільство у цілому. Прикладами індивідумів, які мають відношення до оцінювання, є учні, студенти, батьки, вчителі, керівники шкіл, освітні адміністратори, претенденти на робоче місце, працівники та працедавці, інспектори, оцінщики, державні чиновники тощо. Інтереси різних сторін та учасників оцінювання можуть бути гармонійними або суперечливими.

Можна виділити *три основні категорії учасників*:

- розробники тесту (системи оцінювання), які розробляють, видають, а також адмініструють та обробляють тестові (оціночні) матеріали;
- користувачі тестів (оцінювання), яким потрібні результати тестування (оцінювання) для прийняття певних рішень;
- особи, які оцінюються.

Додатково можна виділити таких учасників як: замовники (спонсори тесту, оцінювання), адміністратори тесту (оцінювання), експерти-рецензенти тесту та інші. Функції та ролі цих учасників можуть поєднуватися, а інколи можуть поділятися ще з виділенням більш вузьких або спеціалізованих функцій в залежності від

завдань, які виконуються у процесі оцінювання. Слід зауважити, що структура праці в Україні в галузі оцінювання лише формується [9] і потреба в деяких суб'єктах оцінювання, що існують в західних країнах, в наших умовах поки що не виникла.

Стандарти якості – документи

Аналіз опублікованих документів (Рис. 1), що стосуються якості оцінювання і тестування, дозволяє згрупувати їх таким чином [7]:

1^{ша} група – технічні стандарти (наприклад, Стандарти освітнього та психологічного тестування (США, 1999), надалі – АРА Стандарти; ETS Стандарти для забезпечення якості та справедливості (США, 2002), Рекомендації з освітнього та психологічного тестування (CPA, 1996), EFPA Модель Аналізу та Оцінювання Психологічних Тестів).

2^{га} група – концептуальні стандарти (наприклад, JCTP Кодекс справедливого тестування в освіті, JCTP Права та відповідальність користувачів тестів: рекомендації та очікування, Міжнародні рекомендації ІТС з використання тестів (2000), Міжнародні Рекомендації ІТС з Комп'ютерного та Інтернет тестування (2005)), NFA принципи та індикатори для систем оцінювання студентів.

3^я група – вимоги до професійної відповідальності різних категорій учасників процесу оцінювання (наприклад, NCME Кодекс професійної відповідальності при педагогічних вимірюваннях, NCME Стандарти компетентності вчителів з оцінювання учнів, NCME Стандарти компетентності освітніх адміністраторів з оцінювання учнів, ІТС Міжнародні рекомендації з використання тестів).

Технічні стандарти спрямовані на визначення характеристик якості продукту (тесту) з технічними деталями та інструкціями. Вони використовуються для регулювання використання тестів залежно від контексту, для формулювання технічних вимог до високоякісної професійної практики, визначення валідності, надійності та інших властивостей тестового інструменту та результатів.

Концептуальні стандарти стосуються принципів, на яких базується система оцінювання та діяльність різних учасників процесу. Концептуальні стандарти менше торкаються технічних аспектів тестування, а приділяють більше уваги етичному використанню оцінювання та взаємовідносинам між різними учасниками в системі оцінювання. В цілому вони намагаються змістити акценти з надмірного розповсюдження традиційного стандартизованого тестування і «поставити навчання у центр процесу оцінювання» [3].

Стандарти професійної відповідальності ставлять чіткі вимоги до осіб, задіяних в оцінюванні.

Деякі стандарти, наприклад, міжнародні рекомендації комісії ІТС, відносяться до двох категорій (технічні стандарти та концептуальні стандарти). На відміну від інших документів їхні розробники намагались створити універсальний шаблон для розробки національних документів якості, тому в них немає національної специфіки.

Незважаючи на структурну та змістовну різницю всі документи базують на однакових принципах тестування і оцінювання, які походять з сучасних теорій оцінювання.

Рис 1. Стандарти якості в галузі педагогічного оцінювання

Найбільш впливовим та відомим документом першої групи є APA Стандарти освітнього та психологічного тестування (APA Standards for Educational and Psychological Testing, 1999) спільно розроблені Американською асоціацією освітніх досліджень (AERA), Американською психологічною асоціацією (APA) та Національною радою вимірювання в освіті (NCME).

«Представником» другої групи є ІТС Міжнародні рекомендації з використання тестів, які не мають «наміру 'винайти' нові рекомендації, а радше об'єднати спільні принципи, що відбиті у існуючих рекомендаціях, кодексах належної практики, стандартах та інших відповідних документах, а також створити цілісну структуру, в якій їх можна зрозуміти та використовувати» [4, с.6]. На відміну від інших документів Рекомендації ІТС містять опис не лише того, що мають робити особи, задіяні у оцінювання, але й те, які знання, вміння та навички повинні мати ці особи.

Застосування в Україні

Враховуючи існування значної кількості стандартів якості, що регулюють педагогічне оцінювання в різних країнах, доречно задуматись щодо розробки аналогічного документу для України або адаптації деяких з існуючих міжнародних документів. Можна передбачити декілька позитивних результатів розробки, розповсюдження та впровадження таких стандартів якості, зокрема:

- наявність узгоджених і прийнятих критеріїв дозволяє об'єктивно встановити якість послуг та продуктів, пов'язаних з оцінюванням.
- за умови більш наполегливого запровадження державою такі стандарти можуть слугувати певним стимулом для професійного розвитку фахівців, що займаються оцінюванням та використовують його результати.
- за умови впровадження механізмів державного контролю щодо дотримання стандартів якості принаймні для найкритичніших програм оцінювання, де ризик несправедливих рішень є найбільш критичним (наприклад, національні програми оцінювання, вступні університетські програми), стандарти можуть слугувати реальною рушійною силою у напрямку забезпечення якості та підвищення прозорості систем оцінювання.

Зазначимо деякі питання та проблеми, що уповільнюють розробку стандартів якості педагогічного

оцінювання в Україні на теперішній час, та підходи щодо їх вирішення.

Розробники. Хто має розробляти такий документ? Стандарти якості – це документ, що регулює взаємовідносини та дії різних груп людей. Тестування такого документу вимагає групи експертів, досвідчених у оцінюванні; в ідеалі така група включатиме різних учасників процесу тестування – розробників тестів, користувачів тестів, осіб, що тестуються, спостерігачів, – які мають різний досвід у оцінюванні, а також необхідна участь осіб, що не задіяні безпосередньо у процесі оцінювання, наприклад, батьків, політиків тощо [6]. В Україні лише почалася диференціація різних функцій, пов'язаних з розробкою та реалізацією системи оцінювання між різними суб'єктами; часто різні функції покладаються на одного й того ж суб'єкта, що по-перше, викликає конфлікт інтересів, що може знижувати якість, а по-друге, зменшує кількість осіб, які можуть брати участь у розробці стандартів. Таким чином, формування професійної, але збалансованої групи експертів для розробки стандартів є досить складною задачею.

Статус. В якому статусі доцільно розробляти стандарт якості – як обов'язковий документ чи як рекомендацію? Всі зазначені західні стандарти є рекомендаційними документами, але вони є об'єктивною основою для адміністративних та юридичних рішень у випадку виникнення спірних питань, судових питань, питань оцінки якості та довіри певними системами оцінювання. Тому, в цьому контексті, стандарти на заході є майже нормативним документом. В Україні можна спрогнозувати, що нормативно-затверджений документ може спричинити значно сильніший та швидкіший, але формалізований вплив на розвиток системи оцінювання. Тому доцільність нормативного підходу до запровадження стандарту є сумнівною, оскільки, по-перше, такий підхід є найбільш жорстким, по-друге, українські освітні і консультативні ресурси з оцінювання дуже обмежені, а кількість фахівців в галузі оцінювання є незначною, по-третє, адміністративне впровадження зменшуватиме варіативність і відповідно розвиток систем оцінювання. Тому, вірогідно, стандарт якості в Україні, так як й в західних країнах, має бути рекомендаційним стандартом.

Зворотній зв'язок та механізми контролю. На теперішній час відсутній ефективний механізм контролю за дотриманням стандарту якості оцінювання в галузі освіти на рівні окремих навчальних заходів ані адміністративними засобами, ані засобами громадського контролю (на відміну від стандартизованих національних систем, якість яких можна контролювати як адміністративно, так й суспільно). Єдиним ефективним методом контролю якості на рівні навчального закладу або класу є самоконтроль. Для самоконтролю стандарти якості є цінними самі по собі незалежно від їхнього статусу. В майбутньому можна сподіватись на активізацію громадських організацій для контролю якості оцінювання. Наприклад, створено Асоціацію педагогічного оцінювання і тестування спрямовану на об'єднання фахівців в галузі оцінювання і освітян та надання підтримки розповсюдженню практики якісного оцінювання в Україні.

Недостатнє визнання ризиків та наслідків, що обумовлені неякісним оцінюванням. Ще 15-17 років тому якість інструментів або програм оцінювання, що застосовувались, фактично була незначно пов'язана з рішеннями, що приймалися на основі оцінювання [11]. Оскільки застосовувались «грубі» методи оцінювання (наприклад, усні іспити), які мають значу помилку та не дозволяють ефективно диференціювати учнів, у прийнятті певних рішень, які мають базуватися переважно на оцінюванні, (наприклад, просування з класу в клас, відбір до вищого навчального закладу, випуск з нього) застосовувались і інші критерії, а оцінювання виконувало більш формальну роль [8]. Тому суспільство практично не обговорювало питання якості методів, що застосовуються. Навіть в умовах сьогодення, коли сучасні знання з оцінювання стали більш доступними для освітян та суспільства, питання якості, наприклад, зовнішнього незалежного оцінювання менш обговорюються ніж адміністративні аспекти тестування.

Безумовно, в останні 5-10 років ситуація поступово змінюється. Цьому сприяють зміна характеру взаємовідносин у вищій та середній освіті (контрактна форма навчання, можливість вибору програм залежно від результатів оцінювання), наявність «тригерів» – національних систем оцінювання (зовнішнє незалежне оцінювання, система медичних ліцензійних інтегрованих іспитів). Врешті решт функціонування національних систем оцінювання викличе стурбованість громадськості та вимоги до якості спочатку самих національних систем, а потім і оцінювання на рівні навчального закладу.

"Що" і "як" робити. Міжнародні стандарти забезпечення якості у собі містять лише визначення того, "що" слід робити різними суб'єктами системи оцінювання та якими мають бути тестові продукти і послуги; ці стандарти не містять інформацію, "як" це слід робити, "як" забезпечити дотримання вимог. В умовах недостатнього власного українського досвіду, українські стандарти забезпечення якості оцінювання мають підкріплюватись детальними технологічними інструкціями і методичним забезпеченням.

Висновки

Стандарти якості педагогічного оцінювання у країні з короткою історією використання тестових методів оцінювання, недостатнім досвідом освітян та кількістю фахівців з педагогічних вимірювань та оцінювання, відсутністю до недавнього часу масових стандартизованих іспитів, що впливають на подальший життєвий шлях людини (а Україна є саме такою країною), є потрібними як орієнтир для встановлення якості систем оцінювання, але наявність таких стандартів не є достатньою умовою для забезпечення високої якості оцінювання.

Що можна зробити, щоб підвищити вплив міжнародних та національних стандартів на якість оцінювання?

Найсуттєвіше – створити попит на оцінювання високої якості та забезпечити доступ до вітчизняних експертів, які можуть встановити якість існуючих систем оцінювання. Освітнє оцінювання має підтримуватись широкими науковими дослідженнями, розвиваючись у окрему наукову галузь. Дослідження мають донести до широкого загалу освітян, що застосовувані методи, зокрема, тестування, є лише одним з інструментів оцінювання, що мають свої переваги та обмеження, що мають відповідати меті, і що в певних випадках відсутність оцінювання є кращою ніж неякісне оцінювання.

На нараді експертів в Університеті Ноттінгем (Велика Британія, 2006), що проводився за проектом TEMPUS, було визначено низку зазначених нижче заходів [10], що можуть сприяти підвищенню якості оцінювання. За три роки можна відмітити суттєвий прогрес у реалізації цих заходів.

1) Проведення широких дискусій серед громадськості та педагогів щодо зв'язку між якістю оцінювання та його результатами в засобах масової інформації, у пресі, на зібраннях, формуючи таким чином громадську думку щодо потреби у якісному оцінюванні; у 2007-2008 році відбувалося активне обговорення зовнішнього незалежного оцінювання; в межах проекту Темпу проведено симпозіум з оцінювання, але вимоги до якості потрібно поширювати також і на інші рівні оцінювання – у навчальному закладі.

2) Забезпечення українського перекладу міжнародних стандартів із забезпечення якості та розповсюдження цих документів серед освітян; на теперішній час переклади більшості документів українською можна знайти на сайті www.testportal.org.ua.

3) Ініціювати фахове видання з питань педагогічного оцінювання; створений журнал ТІМО; секція з питань оцінювання відкрита у фаховому виданні Інституту інформаційних технологій та засобів навчання АПН України.

4) Розробити державну програму поступового запровадження механізмів державного контролю за процедурами формативного оцінювання в освіті – спочатку для національних іспитів, а пізніше для іспитів на рівні навчальних закладів. Коли університети та школи знатиме, що означає якість оцінювання, контроль за дотриманням якості зможе нести відповідний навчальний заклад.

5) Сприяння утворенню недержавних організацій, що діють у сфері педагогічного оцінювання і тестування.

6) Забезпечити навчальні матеріали з педагогічного оцінювання.

7) Забезпечити проведення систематичних тренінгів та курсів підвищення кваліфікації вчителів за темою.

8) Посилити наукові дослідження в сфері педагогічного оцінювання.

Таким чином, стандарти якості в галузі педагогічного оцінювання є лише одним з кроків для забезпечення вищої якості систем та процесі оцінювання в нашій країні. Вони можуть стати ефективним інструментом лише за умови утворення інфраструктури наскрізної підтримки педагогічного оцінювання в Україні.

Список використаних джерел

1. Standards for Educational and Psychological Testing./ American Educational Research Association, American Psychological Association, & National Council on Measurement in Education. - Washington DC: American Psychological Association, 1999. – 142 с.
2. Biggs, J. What the student does: Teaching for enhanced learning. // Higher Education Research and development). – 1999. – № 18 (1). – с.57-75.
3. ERIC database [Електронний ресурс] / Neill, M. (1996, April) How the "Principles and Indicators for Student Assessment Systems" Should Affect Practice. National Center for Fair and Open Testing (FairTest), Cambridge, MA. – Режим доступу: www.eric.edu.
4. ITC Guidelines on Test Use. / International Test Commission, 2000. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.intestcom.org>.
5. Aligning of curriculum and tests to standards. / National Education Association, 2006. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nea.org/accountability/alignment.html>
6. A Decade of Transition. The MONEE Project on CEE/CIS/Baltics. Florence: Innocenti Research Centre. / UNICEF, 2001. – 54 с.
7. Болюбаш Я.Я., Булах І.С., Мруга М.Р., Філончук І.В. Педагогічне оцінювання і тестування: правила, стандарти, відповідальність, наук. вид. – К.: Майстер-клас, 2007. – 272 с.
8. Булах І. Історія розвитку та сучасний стан педагогічного тестування. - К: ЦМК МОЗ України, 1994. – 94 с.
9. Державний комітет статистики України (2004). Розподіл працевлаштованого населення за галузями економіки та освіти. Перепис населення України 2001. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrcensus.gov.ua
10. Мруга М. Стандартизація та регулювання оцінювання. // Післядипломна освіта в Україні. – 2006. № 1. – с. 75-79.
11. Хлебников В. Короткий обзор развития педагогического тестирования в России. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://oim.ru>.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ МЕЖДУНАРОДНЫХ ДОКУМЕНТОВ ДЛЯ ОБЕСПЕЧЕНИЯ КАЧЕСТВА ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОЦЕНИВАНИЯ В УКРАИНЕ

Булах И.Е., Мруга М.Р.

Аннотация

Статья посвящена вопросам обеспечения качества педагогического оценивания – международным подходам и перспективам применения международных рекомендаций на современном этапе развития педагогического оценивания в Украине. В статье приведен обзор открытых международных документов, направленных на обеспечения надлежащей практики в оценивании.

Ключевые слова: стандартизация, педагогическое оценивание, тестирование, качество оценивания, политика в оценивании.

USE OF INTERNATIONAL DOCUMENTS FOR QUALITY CONTROL OF EDUCATIONAL ASSESSMENT IN UKRAINE

Bulakh I., Mrouga M.

Resume

The article is devoted to quality assurance of educational assessment – international approaches and prospects for use of international recommendations at the current stage of development of educational assessment in Ukraine. The article contains overview of publicly available international documents aimed at good educational assessment practice.

Keywords: standardizing, educational assessment, testing, assessment quality, assessment policy

